

Et forord om læremidler: om materialitet og ord i produktion og praksis

På mange skoler afleverer eleverne i dag deres mobiltelefoner, når de møder ind om morgenen. Telefonerne, pyntet med klistermærker og bling, bliver lagt i en kasse og låst inde i et skab i klasseværelset for dagen. De kommer dog frem, hvis eleverne skal bruge app'en til hjemmelavede quizzer i historietimen, mobilens lommeregner i matematik eller blot har fået lov til at høre musik til gruppearbejdet. Således sniger mobilen sig ind i det hastigt voksende repertoire af digitale hjælpe- og læremidler i skolens regi, hvor matematikopgaver i vid udstrækning findes og løses på skolens tablets, og lærerne anvender online portaler til at vise instruktionsfilm om dansk grammatik på den interaktive tavle. Men hvilke didaktiske muligheder – og umuligheder – trækker de digitale læremidler med ind i klassen? Har digitaliseringen medført en radikal ændring af skolens læremidler, eller er der blot tale om gammel vin på nye flasker?

Digitaliseringen af skolen har i vid udstrækning betydet, at fingrenes tavse berøring af forskellige skærme og lyden af elever, der hopper for at nå toppen af den interaktive tavle, har afløst lærerens kridt på tavlen. Sammen med de mere rene didaktiske spørgsmål melder sig tematikker vedrørende læremidlernes sociale, affektive og materielt-kropslige dimensioner i de ovenstående eksempler på digitaliseringen af skolen. Ifølge uddannelseshistorikeren Inés Dussel, så har den digitale skærm ændret interaktionen i klasseværelset, i hvert fald i det argentinske og brasilianske skolesystem, som hun har studeret. Dussel viser således, hvordan kontakten mellem elever og mellem lærer og elev bliver en anden, når blikket mestendels er rettet mod skærmen. Tillige er vinduet og den nære verden ikke længere der, hvor elever vender sig hen, når de dagdrømmer eller for et øjeblik ønsker at holde en pause.¹

Digitale læremidler er blot et lille udsnit af de læremidler, som igennem de sidste århundreder har været med til at forme dagligdagen i skolen. Katekismer, sandborde, regnehæfter, anskuelsestavler, læseapparater, lysbilleder, lommeregnerne, geoboards, fotokopier og masser af bøger af forskellig type er andre eksempler på materialer, der igennem tiden har fundet vej til undervisningslokalet, til lærerens bord, de studerendes rygsække og elevernes skoletasker. Læremidler har

¹ Dussel 2018.

med andre ord gennem tiden og i takt med skiftende pædagogiske og didaktiske idealer antaget mange forskellige former.

Når vi i dette nummer af *Uddannelseshistorie* går historisk til temaet læremidler, sker det med et ønske om at sætte dagens mange nye læremidler i perspektiv og åbne op for en nuanceret diskussion af, hvordan vi kan forstå betydningen af læremidlernes ændrede former. Således kommer temanummeret omkring læremidler til et bredt udvalg af folkeskolens fagkreds og fra en periode, som strækker sig over næsten 250 år, og viser gennem bidragenes analyser, hvordan læremidler bærer aftryk af – og i deres anvendelse også tager form igennem og former – den historiske og didaktiske kontekst, som de indgår i.

Dette års temanummer indledes med en artikel af lektor ved Aarhus Universitet, Lisbeth Haastrup, og ph.d.-stipendiat ved Aarhus Universitet, Lisa Fälling Andersen, som følger tre af folkeskolens praktiske fag, sløjd, håndarbejde og husgerning, fra fagenes tilblivelse omkring år 1900 og frem til i dag. Forfatterne anlægger en bred definition af læremiddelbegrebet og undersøger med udgangspunkt i analyser af elevprodukter skiftende fagdidaktiske praksisser inden for disse tre fag.

I nummerets anden artikel zoomer museumsinspektør ved Give-Egnens Museum, Mette Vibjerg Hansen, og cand.mag. i kulturhistorie, Pernille Reuther Holm, ind på en konkret lærer og på en enestående samling af læremidler; nemlig lærer ved Neder Donnerup Skole, Peder Degnbol, og dennes omfattende samling af genstande fra hele verden til brug i undervisningen. Gennem analyser af udvalgte genstande fra skolesamlingen giver forfatterne et indblik i Degnbols pædagogiske ideer og projekt.

De to følgende bidrag tager begge fat i 1800- og 1900-tallets abc-bøger, men med vidt forskellige tilgange og mål. Anna Karlskov Skyggebjerg, lektor ved Aarhus Universitet, undersøger i sin artikel forholdet imellem didaktisk intention og æstetisk ambition i en række danske abc-billedbøger på vers, mens professor emeritus i tekstvidenskab ved Universitetet i Sørøst-Norge, Dagrun Skjelbred, fokuserer på abc-bøgernes forord for derigennem at belyse skiftende lærer- og elevroller i de sidste to århundreder.

Karoline Baden Staffensen, ph.d.-stipendiat ved Aarhus Universitet, sætter fokus på den internationale indflydelse på danske læremidlers udvikling med sin undersøgelse af, hvordan F.E. von Rochows læsebog, *Børnevennen*, gennem oversættelser og bearbejdningskomer til at antage mange forskellige former på det danske skolebogsmarked.

Hvorvidt læremidler må forstås i relation til og som en funktion af skiftende pædagogiske idealer, eller bør fremlæses som aktører eller læremestre, der ændrer den pædagogiske praksis, er et spørgsmål, der i temanummerets bidrag besvares igennem teoretiske og empiriske argumentationer. Ikke desto mindre tydeliggør de historiske analyser, at læremidlerne kan kædes sammen med ændringer ikke blot i skolen og uddannelsesinstitutionernes indhold og materialisering, men også – som hos Ines Dussel – med de sociale, taktile, kropslige og mere affektive sider af skole og uddannelse. Ydermere kan det tilføjes, at det samme læremiddel tilsyneladende kan fremtræde væsensforskelligt alt efter, hvilken kontekst det indgår i.

En gennemgående tematik i flere bidrag til dette temanummer er desuden udviklingen og produktionen af nye læremidler. Hvem har indflydelse på, hvordan læremidlet bliver til, hvad det skal indeholde, og hvordan det skal se ud. Flere steder ses det personlige engagement og initiativ hos enkeltindivider som en afgørende drivkraft i udviklingen af læremidler. Dette gælder eksemplerne med læreren Peder Degnbols skolesamling og de danske oversættere og udgivere af F.E. von Rochows læsebog, som begge er analyseret i årets bidrag. Yderligere skridt i denne analyse ville være en undersøgelse af det politiske bestemte curriculum. Som perspektivering til læremidlernes udformning og til Degnbols unikke skolesamling kunne det endvidere være værd at se nærmere på læremidlernes organisering og distribuering i et historisk perspektiv. Her kunne man f.eks. undersøge udviklingen fra 1960'ernes fælleskommunale samlinger, til de efterfølgende Amtscentraler og senest til lærernes deling af undervisningsforløb på læringsplatforme og samlingen af lærebøger på online portaler, som har medført tilfælde, hvor én kommunes skoler primært får sit undervisningsmateriale fra Clio Online, mens en anden anvender materiale fra Gyldendal.² Ydermere kunne spørgsmålet om, hvem der afgør, hvad der kommer ind i klasselokalet, strækkes til analyser af skolebestyrelsernes rolle såvel som af forholdene omkring kommercielt sponsorerede materialer.

Ved at følge læremidlernes produktionsbaner og deres videre færd ind i klasselokalene bliver det muligt få et indblik i de ideer, der har været del af de nye læremidlers udformning – og de konkrete omstændigheder ved tilblivelsesprocessen, der har haft betydning for udformningen af produktet. Hvad der sker med et objekt, være det sig en digital enhed, en (læse)bog, et måleinstrument, et hjemmesyet forklæde, når det tages ind i, udvikles til, anvendes eller produceres i undervisningssammenhænge, er et andet spørgsmål, som også adresseres særligt i temanummerets første bidrag. For igen at zoome ud kan flere af læremidlerne præsenteret her i temanummeret følges i de internationale netværk, de uløseligt

² Coninck Smith m.fl. 2015; Deloitte/KL 2017.

har været en del af. Dette gælder både den lille grå stenke fra Indien i Degnbols samling, men også oversættelsen af Rochows læsebog fra tysk til dansk såvel som anskuelsestavlerne, der blev udvekslet imellem en række lande.

Efter temanummerets fem artikler følger en beretning fra Aarhus Universitets bibliotek på DPU, AU Library Campus Emdrup, hvor der de seneste år er blevet arbejdet aktivt med konservering og formidling af et af dansk læremiddelhistories mest farverige elementer, nemlig samlingen af anskuelsestavler fra det nu lukkede Dansk Skolemuseum. Der gives et indblik i anskuelsestavlernes danske historie gennem en tekst forfattet af historiker Anette Eklund Hansen, og efterfølgende beretter Anette Eklund Hansen sammen med en af de andre involverede i projektet, specialkonsulent Jens Bennedsen, om udfordringerne med at håndtere en samling bestående af 12.500 anskuelsestavler og om udviklingen af en digital platform, som skal samle forskellige skolehistoriske databaser og formidlingsinitiativer.

Signe Holm-Larsen giver traditionen tro et overblik over udviklingen på uddannelsesområdet i det forløbne folketingsår i Årets gang. Det sker denne gang under overskriften ”Udflytninger, centralisering og liberalisme”. Derudover bringes Christian Larsens oversigt over ny uddannelseshistorisk litteratur fra 2017 i årsbibliografien og anmeldelser af en række nye uddannelseshistoriske udgivelser.

God læselyst!

Temaredaktionen:

Lisa Rosén Rasmussen, Maria Rejkjær Holmen og Karoline Baden Staffensen

Litteratur

- Coninck-Smith, N.d., L. R. Rasmussen & I. C. Vyff (2015), *Da skolen blev alles: Tiden efter 1970*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Deloitte/KL (2017). *Bedre deling og effektivt indkøb af digitale læremidler i folkeskolen*. Kan tilgås på: <http://www.kl.dk/Born-og-unge/Bedre-deling-og-effektivt-indkob-af-digitale-laremidler-id232426/>.
- Dussel, I. (2018), *The Digital Classroom. A Historical Consideration on the Redesigning of the Contexts of Learning*. I: I. Grosvenor & L. R. Rasmussen (red.), *Making Education. Material School Design and Educational Governance*. Cham, Switzerland: Springer.